

**Sborník
Státního
okresního
archivu
Přerov
31
2023**

**Přerov
2023**

Jiří J. K. Nebeský – Jan Štěpán

Poškození lipenského a hranického panství za třicetileté války

Doba třicetileté války znamenala pro naše země období, kdy byla na našem území po dlouhou dobu různá vojska, která na řadě míst nenechala kámen na kameni, zatímco některými oblastmi prakticky jen prošla. Podobně je to s informacemi, které k jednotlivým lokalitám máme. Zatímco někde máme vcelku přesné informace z kronik, urbářů, gruntovních knih či dokonce z korespondence, u řady lokalit prameny zcela mlčí. Od toho se také samozřejmě odvíjí jakékoliv zobecnění dané situace a na Moravě se většinou potřebná data uvádějí podle zmínek o pustých usedlostech v lánských rejstřících z roku 1656 či z revizitace roku 1675 (pro různá panství může jít o mladší roky).^{1/} Výsledky obou jsou každopádně jen orientační, protože se odhady dělaly velmi přibližně a vrchnost, která byla pověřena jejich sestavováním, neuváděla přesný stav a někdy dokonce záměrně upravovala údaje ve svůj prospěch.

Situaci na lipenském a hranickém (respektive hranicko-drahotušském) panství se pokusili plošně zpracovat Jan Baďura a Antonín Fröhlich-Frel. První z nich v článku „Okres lipenský po válce třicetileté“ zpracoval podle všeho údaje právě podle lánských rejstříků, které v textu zmiňuje.^{2/} Fröhlich naopak vycházel ze soupisu platů helfštýnského panství z let 1649–1650, sepsaných za Maxmiliána z Ditrichštejna, kde jsou pro každou vesnici lipenského panství uvedena jména usedlých v dané době.^{3/} Údaje se samozřejmě mírně liší, a to hlavně proto, že soupis z let 1649/1650 byl sepsán v dané době, zatímco k lánským rejstříkům scházelo ještě několik let. Svou roli dále hrál fakt, že soupis byl sestaven pro potřeby panství, můžeme jej tedy považovat za přesnější, protože majitel panství chtěl samozřejmě znát reálný stav. Naskýtá se proto řada otázek, jak zodpovědět otázku poškození vesnic za třicetileté války, protože ne vždy musí být určité předpoklady o poškození vesnic reálné. Předně časovým argumentem bývá snížení počtu obyvatel, z čehož měla plynout ne-

1/ MATĚJJEK, František: *Lánové rejstříky přerovského kraje z let 1675–1676*. In: Ostrava 14 (1987), s. 355–444.

2/ BAĎURA, Jan: *Okres lipenský po válce třicetileté*. In: *Záhorská kronika* 6, 1910, č. 6, s. 42–44.

3/ FRÖHLICH, Antonín: *Urbář panství helfštejského z r. 1649*. In: *Záhorská kronika* 14, 1931–1932, č. 4, s. 109–111.

obsazenost některých gruntů ještě dlouho po válce. Podobně je to s argumentem, že stavení bylo zcela zničeno, a tak trvalo dlouho, než jej nějaký zájemce převzal a opravil.

Takové argumenty jsou jistě zcela správné, ale byly skutečně vesnice poškozeny tak, jak uvádí lánské rejstříky, nebo zde v některých případech mohla fungovat jakási opačná – pozitivní snaha grundy osadit a opravit? Pokud totiž švédská vojska opustila naše země v roce 1649, je to do lánských rejstříků až sedm let. A někdy je v samotných lánských rejstřících uvedeno, že grunt byl opuštěn v roce, který se Švédy nijak nesouvisí. Je jasné, že tak jako nelze paušalizovat v případě jedné vesnice, nelze to dělat ani na úrovni celých panství, ale při dostatku vypovídacích pramenů se tyto otázky mohou jevit poněkud jinak. Zmíněná panství patřila od roku 1621/1622 olomouckému biskupu Františku kardinálu z Ditrichštejna a po jeho smrti v roce 1636 je získal jeho synovec Maxmilián z Ditrichštejna, který je následujícího roku pronajal důchodnímu Václavu Bánovskému.^{4/} Pramenná základna je v případě obou panství poměrně rozsáhlá, byť naneštěstí dnes již ne vždy víme, kam se některé písemnosti poděly.

O poškození panství ale rozhodně nemůže být pochyb. Již v roce 1624 psal jezuita P. Jan Drachovius kardinálu z Ditrichštejna o situaci poddaných pod ubytovaným vojskem na lipenském panství, že „...nemají z největší části ani chleba, chodí bosí a polonazí a tak jest to s nimi, že člověk sotva se může zdržeti slz“, a zde nešlo o škody způsobené Švédy.^{5/} Přesto i toto uškodilo obyvatelům vesnic období třicetileté války a některé statky na vesnicích byly vedeny jako pusté hned od počátku.

V podstatě ani vpád cizích vojsk na Moravu v roce 1626 pod vedením generála Mansfelda nebyl švédskou záležitostí, ale jednalo se v převážné většině o Dány. Zde ale již víme, že se jim v říjnu 1626 podařilo dobýt Hranice, naopak Lipník s Helfštýnem dokázali císařští vojáci uhájit. Okolní vesnice ale podle tehdejších zpráv vojáci vyrabovali, a to zvláště po neúspěchu u Lipníka.^{6/} S nepřítelem se v té době spojili i protestantští Valaši z hor kolem Hukvald a opět víme, že se kolem listopadu 1626 vyskytovali v okolí Lipníka.^{7/} Na příkladu obce Dolní Újezd lze uvést, že nejdetailejší zprávy o poničení švédskými vojáky máme dochovány díky gruntovníci.^{8/} Podle ní bylo deset domů jednoznačně označeno jako pustých po vpádu „mansfeldských“, i když šlo ve skutečnosti o jednotky švédského generála Lennarta Torstenssona roku 1642. Lipník a Hranice byly Švédy dobyty až o rok později, ale ty měly na rozdíl od vesnic pevné hradby. V letech 1642–1648 byly navíc v Lipníku a Hranicích stále švédské oddíly, které pravidelně vyjížděly rabovat do okolí, takže je pravděpodobné, že i tehdy docházelo k opouštění usedlostí.

4/ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Velkostatek Lipník, inv. č. 2, sign. 120.

5/ HRUBÝ, František: *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636. Díl I.* Brno 1934, s. 414.

6/ HRUBÝ, František: *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636. Díl II.* Brno 1937, s. 40.

7/ Tamtéž, s. 44.

8/ ŠTĚPÁN, Jan: *Dolní Újezd minulostí k současnosti.* Olomouc 2006, s. 21–22.

V Újezdě šlo v té době o vypálená čísla 3, 4, 13, 15, 16, 17, 24, 25, 37 a 39. Mimo to jsou ale ve stejné době označeny jako pusté další dva domy č. 2 a 19, takže lze předpokládat, že se pustými staly ve stejné době. To by znamenalo dvanáct pustých domů během švédských válek. Válka byla ukončena tzv. vestfálským mírem v roce 1648 a hned z prosince téhož roku se dochovaly žádosti vesnic na panství vrchnosti o podporu a úlevu v placení daní, dávek a povinných robot. V nich se např. uvádí, že celých sedm let se zde na panství střídaly jak cizí, tak vlastní armády. Jmenovitě jsou to ze švédských jednotky generála Wittenberga a z císařských arcivévody Leopolda Viléma a generála Piccolominiho.^{9/} Následně rok 1656 uvádí v Újezdě 22 osedlých domů a tři pusté domy, rok 1662 uvádí jednoho svobodníka, 24 sedláků, šest zahradníků, dva domkaře a dva pusté domkaře. Podle rektifikace lánských rejstříků z roku 1675 zde byly nově osazeny pusté usedlosti v roce 1667, 1671 a 1675, jedna stará po roce 1657 a dvě chalupnické poustky.^{10/}

Jako příklad nedostatečného využití pramenů uveďme např. dějiny Lutína, kde v části z let 1618 až 1848 hned zpočátku autor uvádí, že chybí přímé zprávy o situaci v Lutíně za švédských válek.^{11/} Zároveň zmiňuje zničení vsí v okolí a na podkladě lánové vizitace z roku 1656 dosvědčuje, že existence jednoho pustého statku znamená, že samotný Lutín byl zřejmě ušetřen. Přesto lutínská obec listem z 12. prosince 1681 dosvědčuje, že v roce 1650 po švédských válkách „*celá dědina byla zrujovaná, polovici jí bylo vypáleno, ostatek pak rozvráceno a pobráno... tak že jsme svůj grunt i dvůr... skoro znovu stavěti museli*“ a dále, že v roce 1663 u Jakuba Propíchalů udeřil „hrom“ a shořelo několik domů a půl panského dvora. Totéž tvrdí i lutínská gruntovnice, která uvádí i konkrétní zničené domy. Závěr o tom, že vesnice nebyla poškozena, je zde proto zcela mylný a může změnit nejen znalosti o dějinách obce, ale v případném sumáři z dějin obcí by jeho pravdivost opět falešně narušil.

Je tedy zřejmé, že jakýkoliv pramen, který umožní sledovat změny v počtech pustých usedlostí v době třicetileté války, může změnit pohled na stav období války, období osazování gruntů a období, kdy byly vyměřovány lánové rozlohy usedlostí. Primární prameny z období samotné války jsou samozřejmě nejzásadnější, mají nejspíše nejpravdivější vypovídací možnosti a jsou nejlépe využitelné. Poválečné záznamy opět poskytují poměrně přesné informace, byť již zde lze namítnout, že nemusí reflektovat všechny události, zvláště pokud byl pustý grunt již nějakou chvíli osazen. Výhodou soupisu z tohoto období je ale stále vysoká míra pravdivosti v stanovení počtu pustých usedlostí či dalších poškození, protože následné lánové rejstříky byly sestaveny za zcela jiným účelem. Jejich cílem bylo zhodnotit míru zdanitelnosti poddanských usedlostí a zvýšení

9/ ZAOPO, fond Velkostatek Lipník, karton č. 911, sign. 10, inv. č. 2195.

10/ ZAOPO, fond Velkostatek Lipník, inv. č. 4005, lánský rejstřík 1675.

11/ PAPAŽÍK, David: *Dějiny obcí Lutín a Třebčín*. Olomouc 2005, s. 40, poznámka 88, kde autor uvádí, že v dějinách Bilovic a Lutotína prokázal, že i dvě vedle sebe stojící vesnice mohly být odlišně poškozeny.

počtu pustých gruntů znamenalo snížení vybrané částky. Stejně tak bylo prokázáno, že vesnice nepřiznávaly některé obecní pozemky, které byly uváděny jako panské a tudíž nezdaněné. De facto o ně následně přicházely, když je později vrchnost považovala za své, a argumentem bylo v zásadě i jejich nepřiznání v lánových rejstřících.

Tento příspěvek přináší formou tabulek soupis údajů pro panství Lipník a Hranice z let 1649–1662.^{12/} Tyto sumáře zhotovené pro přímou potřebu panství, tedy nikoliv pro potřebu státního zdanění, poskytují poměrně zajímavé údaje, které shromažďovalo panství o svých poddaných, jejich počtu a držbě usedlostí, povinnostech, robotách a platech. I přesto, že jsou archivní fondy Velkostatků Lipník a Hranice poměrně dobře zachovány a mají k dispozici dostatek pramenů, mohou tyto editované soupisy pomoci upřesnit reálný stav měst a vesnic na panstvích v komplexním pohledu.

Zásady

- Jazykově německé zápisy převádíme do češtiny.
- Tabulky řadíme chronologicky.
- Uváděné jednotky pokud možno zjednodušujeme:
 - a) peněžní jednotky, v rukopise členěné na moravské zlaté, groše a denáry, zjednodušujeme jen na groše a denáry (1 zl. mor. = 30 gr.);
 - b) množstevní jednotky, v rukopise členěné na kopy a kusy, redukuje-me pouze na kusy (1 kopa = 60 ks);
 - c) zlomky převádíme na desetinná čísla, např. $\frac{4}{7} = 0,563$.
- Kontrolní součty na několika místech odhalily početní chyby rukopisů – pokud je bylo možné jednoznačně opravit, pak je takový opravený údaj vtištěn *kurzívou* a označen hvězdičkou * (původní údaje jsou uvedeny v rubrice Ediční opravy), v případě, že jednoznačná emendace možná není, je údaj vyznačen **tučně** a označen hvězdičkou * (a uveden v rubrice Ediční problémy). Za řádek původních písařských součtů připojujeme Skutečný součet, v němž jsou umístěny součty zapsaných čísel, pokud se liší od písařského součtu (údaje zohledňují také případné emendace).
- Pro snadnější využití údajů připojujeme u tabulky A ještě převod údajů na procenta (na jedno desetinné číslo), přičemž řazení vesnic je provedeno abecedně bez ohledu na příslušnost k panství.

TABULKA A

Nenazvaná česky psaná tabulka zachycuje hospodářský stav hranicko-drahotuškého panství v roce 1649,^{13/} po ukončení pronájmu panství Václavu Rekovi.^{14/} Panství je zachyceno primárně z perspektivy vrchnosti, tedy prostřednictvím evidence počtu osedlých, jejich platů a dávek

12/ ZAOP, fond Velkostatek Hranice, karton č. 38, sign. 17, inv. č. 362 – stranou necháváme dokumenty vztahující se k lánové vizitaci.

13/ INDRA, Bohumír: *Hranice ve 2. polovině 17. století*. In: Kdysi a nedávno 2, 2011, s. 3.

14/ INDRA, Bohumír: *Město a panství Hranice za třicetileté války*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 1996, s. 71–73.

TABULKA A – Panství hranické a drahotušské

	Bej- valo used- lých	Nyní jest usedlých	Nyní jest pustých a lhotníků	Vycháze- lo platů stálého i běžného		Nyní vy- chází		Sráží se z pustých a lhotníků		Rži platový vychá- zelo	Nyní vychází	Sráží se	
	osob	osob	osob	grošů	den.	grošů	den.	grošů	den.	měřic	měřic	měřic	
Město Hranice	309	150	159	8775	2	7174	3	1600	6				
Dědina Olšovec	32	24	8	4209	0,5	3765	4	443	3,5	27,5	19,5	8	
Partutovice	33	19	14	1164	6,5	490	3,5	674	3	30,25	19,125	11,125	
Jindřichov	52	35	17	1428	5	1022	4	406	1	30	*18,563	11,438	
Střítež	52	26	26	2694	6	1945		749	6	43,75	26,75	17	
Nejdek	22	11	11	2977	1,5	2505	0,5	472	1	13	8,5	4,5	
Bělotín	68	53	15	7610	1	5545		2065	1	93	57	36	
Lučice	11	9	2	2804	2,5	2512	6	291	3,5	19	12,25	6,75	
Heřmanice	18	13	5	808	3	385	6,5	422	3,5	16,125	9,875	6,25	
Dub a Polouvsí	31	17	14	1609	4,5	1146	0,5	463	4				
Blahutovice	25	18	7	6163	2,5	5246	6,5	916	3	21,125	13,625	7,5	
Kozí Loučky	15	8	7	610	3,5	258		352	3,5				
Dědina Polom	38	27	11	2840	1,5	1343	3,5	1496	5				
Město Drahotuše	91	48	43	6423	5	4065	2	2358	3				
Dědina Slavič	23	11	12	1455	1	830	1	625					
Jezernice	59	26	33	6534	5,5	3060	5,5	3474					
Podhoří	21	16	5	3790	2	2883	5	906	4				
Středolesí	22	12	10	2253	5	1405	4	848	1				
Uhřínov	17	14	3	2902	3	2700	6	201	4				
Radíkov	26	17	9	2771	2,5	2017	6	753	3,5				
Klokočí	22	3	19	1565	6	357	5	1208	1				
Milenov	34	17	17	2473	1,5	1062	0,5	1411	1				
Hrabůvka	19	8	11	2990	3,5	1312	5,5	1677	5				
Lhotka	10	5	5	1025	1,5	728	2,5	*296	6				
Velká	38	12	26	2606	3,5	1022	5,5	1583	5				
Hluzov	18	9	9	2347	4	1724		623	4				
Černotín	39	25	14	3613	1	2739	1	874					
Ústí	19	13	6	2019	6	1671	6	348		15,25	9,25	*6	
Opatovice	26	16	10	3077	5	2068	1,5	1009	3,5	19,5	11	8,5	
Zbrašov	21	16	5	3906		2879		1027					
Suma	1211	678	533	95466	5	65884	4	29582	1	328,75	195,438	133,313	
Skutečný součet										328,5	205,438	123,063	

– je porovnáván dřívější stav („bejvalo“), dále aktuální situace („nyní“) a rozdíl mezi těmito dvěma údaji („sráží se“, resp. „srazí se“), k tomu jsou připojeny rubriky evidující stav zvířecího inventáře v majetku osedlých, ovšem pouze stav aktuální. Údaje o tomtéž na panských dvorech ovšem chybí.

	Ovsa vychá- zelo	Nyní vychází	Sráží se	Husí vy- chá- zelo	Nyní vy- chá- zí	Sráží se	Slepíc vychá- zelo	Nyní vychá- zí	Sráží se	Vajec vy- chá- zelo	Nyní vy- cháží	Sráží se	Mají koní	Do- byt- ka ho- vězí- ho	Svinského	Ovcí a kozí
	měřic	měřic	měřic	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů
							111	63	48	0	0	0	39	169	113	313
	21,75	13,25	8,5				51	38	13	45	0	45	34	39	49	326
	37,5	21,5	16				58	33	25	15	15	0	20	21	20	263
	50	36	14				58	30	28	90	90	0	36	65	41	227
	44,75	24,75	20				71	52	19	170	0	170	20	21	20	263
	12	7,75	4,25				35	18	17	135	0	135	14	23	18	109
	53,5	38,25	15,25				281,5	197,5	84	155	155	0	57	79	87	358
	24,75	16,625	8,125	24	20	4	42	29	13	15	15	0	11	13	8	75
	9,75	3,5	6,25				31	17	14	30	30	0	18	23	25	106
	8,5	4,75	3,75				87	51	36	305	179	126	23	33	30	63
	35,75	24,75	11				67,5	47	20,5	165	120	45	12	28	20	64
	16	9,5	6,5				34	18	16	30	15	15	13	23	31	92
							100	67	33	95	95	0	54	87	72	386
	164,5	70,75	93,75				247,5	125,5	122	1181	571	610	57	65	60	146
							0	0	0	0	0	0	8	11	16	
	105,25	38,25	67				170	48	122	880	270	610	12	18	20	2
							0	0	0	0	0	0	12	25	47	65
	66,75	32,25	34,5				*61,5	17,5	34	334	169	165	13	16	14	90
	26,5	25,5	1				44	42	2	276	266	10	12	12	19	85
	84,75	64,75	20				97	67	30	530	409	121	18	18	39	105
	37,5	5	32,5				49	6	43	255	30	225	5	8	5	6
	80,25	31,438	48,813				113	48	65	575	240	335	18	18	17	46
	44	29,5	14,5				42	29	13	245	245	0	8	6		
	16,5	5,625	*10,875				15	5	10	70	25	45	5	11	13	35
	70,25	15,25	55				109	32	77	625	190	435	10	10	5	
							21	10	11	60	15	45	12	13	19	126
	20	*14,375	5,625				38	23	18	45	45	0	50	46	69	195
							17	13	4	185	139	46	14	15	11	50
	38	21	17				105	50	55	205	95	110	18	18	31	70
							32	22	10	150	100	50	9	20		48
	1068,5	554,313	514,188	24	20	4	2199	1178,5	1020,5	6191	3523	2668	632	950	919	3713
							2188	1198,5	982,5	6866		3343		954		3714

Bohumír Indra uvádí, že „bejvalo“ vyčísluje předválečný stav. Při po-
rovnání se sumovním extraktem z roku 1636^{15/} se ovšem zdá, že jde spíše
o údaje ze 30. let 17. století – naturální dávky se shodují úplně, celkový
plat z panství v roce 1636 dosahoval 95.153 grč 4,75 dč (rozdíl pouhých
313 grč). Není ovšem jasné, zda „bejvalo“ představuje skutečně vybírané

15/ ZAOPo, fond Velkostatek Hranice, inv. č. 100.

TABULKA A – výběr položek v procentech

	Bejvalo used- lých	Nyní jest used- lých	Nyní jest pus- tých a lhotní- ků	Vychá- zelo platu stálého i běž- ného	Nyní vychá- zí	Sráží se z pus- tých a lhotní- kův	Rži platový vychá- zelo	Nyní vychá- zí	Sráží se
	osob	osob	osob	grošů	grošů	grošů	měřic	měřic	měřic
Bělotín	100,0	77,9	22,1	100,0	72,9	27,1	100,0	61,3	38,7
Blahutovice	100,0	72,0	28,0	100,0	85,1	14,9	100,0	64,5	35,5
Černotín	100,0	64,1	35,9	100,0	75,8	24,2			
Dědina Polom	100,0	71,1	28,9	100,0	47,3	52,7			
Drahotuše	100,0	52,7	47,3	100,0	63,3	36,7			
Dub a Polouvsí	100,0	54,8	45,2	100,0	71,2	28,8			
Heřmanice	100,0	72,2	27,8	100,0	47,6	52,2	100,0	61,2	38,8
Hluzov	100,0	50,0	50,0	100,0	73,5	26,5			
Hrabůvka	100,0	42,1	57,9	100,0	43,9	56,1			
Hranice	100,0	48,5	51,5	100,0	81,8	18,2			
Jezernice	100,0	44,1	55,9	100,0	46,8	53,2			
Jindřichov	100,0	67,3	32,7	100,0	71,6	28,4	100,0	61,9	38,1
Klokoči	100,0	13,6	86,4	100,0	22,8	77,2			
Kozí Loučky	100,0	53,3	46,7	100,0	42,3	57,7			
Lhotka	100,0	50,0	50,0	100,0	71,0	28,9			
Lučice	100,0	81,8	18,2	100,0	89,6	10,4	100,0	64,5	35,5
Mílenov	100,0	50,0	50,0	100,0	42,9	57,1			
Nejdek	100,0	50,0	50,0	100,0	84,1	15,9	100,0	65,4	34,6
Olšovec	100,0	75,0	25,0	100,0	89,5	10,5	100,0	70,9	29,1
Opatovice	100,0	61,5	38,5	100,0	67,2	32,8	100,0	56,4	43,6
Partutovice	100,0	57,6	42,4	100,0	42,1	57,9	100,0	63,2	36,8
Podhoří	100,0	76,2	23,8	100,0	76,1	23,9			
Radíkov	100,0	65,4	34,6	100,0	72,8	27,2			
Slavíč	100,0	47,8	52,2	100,0	57,0	43,0			
Středolesí	100,0	54,5	45,5	100,0	62,4	37,6			
Střítež	100,0	50,0	50,0	100,0	72,2	27,8	100,0	61,1	38,9
Uhřínov	100,0	82,4	17,6	100,0	93,0	6,9			
Ústí	100,0	68,4	31,6	100,0	82,8	17,2	100,0	60,7	39,3
Velká	100,0	31,6	68,4	100,0	39,2	60,7			
Zbrašov	100,0	76,2	23,8	100,0	73,7	26,3			
Suma	100,0	56,0	44,0	100,0	69,0	31,0	100,0	59,4	40,6

platy a dávky, nebo jen právně podložené nároky. Podobně není zřejmé, zda údaje označené „nyní“ představují faktický výběr k roku 1649, nebo nárok po odečtu neosazených a pustých nemovitostí. Z neosazených nemovitostí vrchnost vybírat dávky nemohla, ale současně je možné, že ne všichni osedlí byli schopni dávky a platy odevzdat v plné výši.

Jaký je obraz panství? Celých 44 % usedlostí je označeno jako pustých nebo osazených lhotníky (tedy novousedlíky, kteří jsou od poplatků po dobu tří let osvobozeni). Byť tedy v roce 1649 už (nevyjádřená) část pouští byla znovu osazena, oněch 44 % můžeme považovat za maximální

	Ovsa vychá- zelo	Nyní vychá- zí	Sráží se	Husí vychá- zelo	Nyní vychá- zí	Sráží se	Slepíc vychá- zelo	Nyní vychá- zí	Sráží se	Vajec vychá- zelo	Nyní vychá- zí	Sráží se
	měřic	měřic	měřic	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů	kusů
	100,0	71,5	28,5				100,0	70,2	29,8	100,0	100,0	0,0
	100,0	69,2	30,8				100,0	69,6	30,4	100,0	72,7	27,3
	100,0	71,9	28,1				100,0	60,5	47,4	100,0	100,0	0,0
							100,0	67,0	33,0	100,0	100,0	0,0
	100,0	43,0	57,0				100,0	50,7	49,3	100,0	48,3	51,7
	100,0	55,9	44,1				100,0	58,6	41,4	100,0	58,7	41,3
	100,0	35,9	64,1				100,0	54,8	45,2	100,0	100,0	0,0
							100,0	47,6	52,4	100,0	25,0	75,0
	100,0	67,0	33,0				100,0	69,0	31,0	100,0	100,0	0,0
							100,0	56,8	43,2			
	100,0	36,3	63,7				100,0	28,2	71,8	100,0	30,7	69,3
	100,0	72,0	28,0				100,0	51,7	48,3	100,0	100,0	0,0
	100,0	13,3	86,7				100,0	12,2	87,8	100,0	11,8	88,2
	100,0	59,4	40,6				100,0	52,9	47,1	100,0	50,0	50,0
	100,0	34,1	65,9				100,0	33,3	66,7	100,0	35,7	64,3
	100,0	67,2	32,8	100,0	83,3	16,7	100,0	69,0	31,0	100,0	100,0	0,0
	100,0	39,2	60,8				100,0	42,5	57,5	100,0	41,7	58,3
	100,0	64,6	35,4				100,0	51,4	48,6	100,0	0,0	100,0
	100,0	60,9	39,1				100,0	74,5	25,5	100,0	0,0	100,0
	100,0	55,3	44,7				100,0	47,6	52,4	100,0	46,3	53,7
	100,0	57,3	42,7				100,0	56,9	43,1	100,0	100,0	0,0
	100,0	76,4	23,6				100,0	69,1	30,9	100,0	77,2	22,8
	100,0	48,3	51,7				100,0	28,5	55,3	100,0	50,6	49,4
	100,0	55,3	44,7				100,0	73,2	26,8	100,0	0,0	100,0
	100,0	96,2	3,8				100,0	95,5	4,5	100,0	96,4	3,6
							100,0	76,5	23,5	100,0	75,1	24,9
	100,0	21,7	78,3				100,0	29,4	70,6	100,0	30,4	69,6
							100,0	68,8	31,3	100,0	66,7	33,3
	100,0	51,9	48,1				100,0	53,6	46,4	100,0	56,9	43,1

hodnotu poškození v závěrečné fázi války. Nicméně vzhledem k tomu, že usedlosti nebyly stejné rozsahem ani povinnostmi vůči vrchnosti, u platů a dávek nedošlo k poklesu ve stejném poměru – zatímco tedy osazených (a odvádějících) usedlostí je 56 %, platy dosahují výše 69 %. Dávky rži (žita) představují 59 % a ovsa 51 % – to naznačuje, že drahotušské panství bylo o něco poškozenější, resp. odvody z něj byly nižší než plánované, protože vesnice drahotušského panství vesměs odváděly pouze oves, zatímco vsi hranického panství byly povinny dodávat vrchnosti také žito.

Souhrnné údaje za celé panství byly pro vrchnost nejdůležitější, nás však zřejmě více zaujmou údaje za jednotlivé vsi. Nejvíce opuštěných a lhotních usedlostí se nacházelo v Klokoči (86,4 %), po něm následuje Velká (68,4 %), v rozmezí 50–60 % jsou to Hrabůvka, Jezernice, Slavič, Hranice, Hluzov, Lhotka, Nejdek, Střítež a Milenov, naopak do 20 % vykazují pouze Uhřínov a Lučice. Čistě geografické příčiny tento výskyt asi nemá – např. kontrast mezi relativně stranou se nacházející Lhotkou (50 %) a hned vedle ní stojícím Olšovcem (25 %), který se přitom nachází na frekventované komunikaci. Obdobně blízké a obdobně periferní podhorské vsi Středolesí (45,5 %), Uhřínov (17,6 %) a Radíkov (34,6 %) nevykazují velkou shodu.

Mimochodem zmiňme zajímavý fakt, že pětice vsí (Hluzov, Černotín, Ústí, Opatovice a Zbrašov), která byla k hranicko-drahotušskému panství připojena ve 40. letech 16. století oddělením od panství lipenského, resp. helfštýnského, je v evidenčních písemnostech ze 17. století setrvale řazena k drahotušskému panství, ačkoli Kropáčův urbář z roku 1569 je přiřazuje k panství hranickému. Geograficky je možné obojí.

Ediční opravy:

- Rubriku Kuřat mladých, která v rukopisu předchází rubrice Slepíc vycházelo, odstraňujeme, protože u všech vesnic je počet kuřat nulový;
- Lhotka – Sráží se z pustých a lhotníkův – opravujeme chybných 6 gr. (9 zl. 6 gr. = 276 gr.) na 26 gr. (296 gr.);
- Jindřichov – Nyní vychází rži – opravujeme 18 $\frac{3}{8}$ měřice na 18 $\frac{1}{16}$ měřice;
- Ústí – Sráží se rži – doplňujeme chybějících 6 měřic;
- Černotín – Nyní vychází ovsy – opravujeme 14 $\frac{3}{4}$ měřice na 14 $\frac{3}{8}$ měřice;
- Lhotka – Sráží se ovsy – opravujeme 11 $\frac{1}{8}$ měřice na 10 $\frac{7}{8}$ měřice.

Ediční problémy

- Středolesí – Slepíc vycházelo – uvedená cifra je o 10 ks vyšší než součet nynějších a srážených slepic.

TABULKA B

Česky psaná tabulka s květnatým názvem navazuje na údaje o počtu osedlých z tabulky A, můžeme tak sledovat progres v osazování pustých nemovitostí ve dvouletém intervalu 1649–1651. Tabulka uvádí počet osazených nemovitostí ke dni sv. Václava 1649, dále změnu, k níž došlo k témuž dni roku 1651 (vždy se jedná o nárůst) a nakonec zbývající pusté poddanské nemovitosti. Součtem předposledního a posledního sloupce pak získáme počet pustých usedlostí k roku 1649.

V součtu se sice podařilo nově osadit skoro 19 % z původního počtu poddanských nemovitostí, ale v konkrétních vsích je výsledek přirozeně

TABULKA B – Panství hranického a drahotušského extrakt jak mnoho poddaných v kteréj obci A. 1649 při svatým Václavu usedlých bylo, co jich do sv. Václavu A. 1651 i se lhotníky, kteří předešle mezi pustými položeni byli, přibýlo a co ještě do konce pustých jest, jakž následuje

	A. 1649 při svatým Václavu osedlých bylo	Do sv. Václava A. 1651 jich i s lhotní- ky přibýlo	Do konce pustých ještě jest
Město Hranice	150	4	155
Dědina Olšovec	24	1	7
Partutovice	19	8	6
Jindřichov	35	16	1
Střítež	26	26	0
Nejdek	11	11	0
Bělotín	53	12	3
Lučistě	9	2	0
Heřmanice	13	5	0
Dub a Polouvsí	17	13	1
Blahutovice	18	7	0
Kozí Loučky	8	5	2
Polom	27	11	0
Město Drahotuše	48	38	5
Dědina Slavič	11	6	6
Jezernice	26	6	27
Podhoří	16	2	3
Středolesí	12	0	*10
Uhřínov	14	1	2
Radíkov	17	4	5
Klokočí	3	4	15
Milenov	17	5	12
Hrabůvka	8	2	9
Lhota	5	5	0
Velká	12	6	20
Hluzov	9	6	3
Černotín	25	*12	*1
Ústí	13	3	3
Opatovice	16	6	4
Zbrašov	16	0	5
Suma	678	227	305

velmi různý – ve Stříteži, Nejdku a Lhotce odpovídá počet nově osazených nemovitostí hned 50 % celkového počtu, zatímco ve Středolesí a Zbrašově nebyla v průběhu dvou let osazena nově žádná usedlost, extrémně nízký byl také přírůstek v Hranicích (1,3 %), zatímco druhé město panství, Drahotuše, se blížilo maximu (41,8 %). Celkově zůstávalo v roce 1651 neosazeno 25 % nemovitostí, přitom ale 6 vsí už bylo osazeno plně, dalším pěti chybělo do plného stavu do 6 %, naopak přes 45 % neosazených nemovitostí měly Hranice, Jezernice, Středolesí, Hrabůvka, Velká a rekordní hodnoty 68 % stále dosahovalo Klokočí.

Ediční opravy:

- Středolesí – Do konce pustých – opravujeme ze 13 na 10 – pak skutečný součet odpovídá zapsanému a celkový počet usedlostí ve Středolesí odpovídá údaj z tabulky A.

Ediční problémy:

- Černotín má v tabulce celkový počet usedlostí 38, zatímco v tabulkách A, B a D je to 39 – v tabulce B je tedy omyl, který se týká buď počtu pouští, nebo lhotníků.

TABULKY C a D

Německy psané tabulky D a E tematicky navazují na tabulku B, zachycují však celé velkopanství^{16/} Lipník – Hranice, a to pouze stav k určenému datu – k 1. lednu 1661 a ke 24. dubnu 1662, první termín odpovídá počátku kalendářního roku, druhý pak tradičnímu jarnímu úročnímu termínu. Tabulky jsou metodicky shodné a umožňují tedy snadné srovnání osazenosti poddanských nemovitostí v intervalu 1661–1662. Cenné je, že na rozdíl od tabulky B jsou tentokrát nemovitosti členěny na kategorie.

V kategorii poustek meziročně na panství ubylo 9 měšťanských domů, 7 gruntovních a 8 chalupnických usedlostí, 1 mlýn a 2 židovské domy, nebylo neosazených svobodných dvorů ani zahradnických usedlostí. Celkově zůstávalo neosazeno přes 10 % usedlostí (230 z 2214), přičemž ale naprostá většina z nich (199) se nacházela ve městech Lipník a Hranice, zatímco na venkově se vyskytují poustky jen ojediněle. I v Klokoči, které v roce 1651 vykazovalo 68 % poustek, nebyla v roce 1661 poustka žádná (ovšem 1662 se opět jedna objevuje).

Tabulky zachycují stav v období vzdáleném od konce války více než jedno desetiletí, nikoli však o generaci, takže do zachyceného procesu znovuosazování nemohla zasáhnout zvýšená natalita, kterou můžeme očekávat po skončení války.^{17/} Logické je, že nejvíce neosazené byly usedlosti chalupnické, které byly ekonomicky (zřejmě) nejméně zajímavé. Naopak otázky vyvolává obří množství neosazených městských domů v Hranicích a v Lipníku. Tabulky bohužel všechny poddanské nemovitosti ve městech označují jen jako měšťanské, resp. židovské domy, zatímco reálně muselo jít nejméně o tři dost různé kategorie – měšťanské právo-várečné domy; měšťanské domy bez práva várky a předměstské grunty; převážně předměstské chalupy. V městském prostředí mohly překážku v osazování pustých domů představovat také nevyjasněné dědické záležitosti, zejm. pohledávky šlechtických osob. Přesto se zdá, že hlavní masa pustých měšťanských domů se nacházela na předměstích, jejichž poško-

16/ Pojem podle F. Matějka, cit. dílo, s. 391.

17/ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha 1998, s. 104.

TAB. C – Knížecí dietrichsteinská panství Helfenštejn, Hranice a Drahotuše, ve stavu a způsobu, jak se nalézaly 1. 1. 1661																						
O – osedlí, L – lhotníci, P – poustky, d. – domy, V. – Valšovice																						
	měštanské d.			svobodníci			grunty			zahradníci			chalupníci			mlýny			židovské d.			
	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	
Lipník	138	22	85																30	4	10	
Týn										23	1											
Paršovice – V.				2			16	1		2			4		3							
Rakové				2			17	2		3			2									
Býskovice				5			23						2	2								
Horní Újezd				5			23	6		3	1		6	1								
Příkazy				1			16			1												
Vítonice							48	3		6			6	1		1						
Horní Nětčice				4			14	5		3												
Dolní Nětčice				1			15	5		4			1		1	1						
Soběchleby				5			18	1		10			1									
Radotín							12	3	1	1												
Lhota										9	8				1							
Hlinsko										12	1		2									
Osek							42	7		12	4		2									
Malé Prosenice							12	2		1			1		4							
Vel. Prosenice				1			22			5	3											
Tupec										11			1	2								
Dolní Újezd				1			23	1		4	2		2		2	1						
Trnávka							7	1		2			1	1								
Bohuslávky							9	2		3	1		5									
Loučka				1			15	5		16	1			1	2	1						
Slavkov				1			21						11		2	1						
Nová Ves							6	1		7			1			1						
Prusy							9									1						
Hranice	180	3	123															1	14	3		
Olšovec					1		25			2			4									
Partutovice				1			28	1		1			2									
Jindřichov				1			36			7			6			1		1				
Střítež				1			28			13			8			2	1					
Nejdek				1			13			1			6			2						
Bělotín							53		1	3			7			1						
Lučice				1			9						1									
Blahutovice				1			13						11			1						
Dub – Polouvsí				2			19			3			6									
Heřmanice				1			13			2			2									
Kozí Loučky				1			12						2									
Polom				1			27			3			6			1						
Drahotuše	89															1						
Slavič				1			17	3		1			1									
Jezernice				2			35	7	3	1			7	1	1	3						
Podhoří				2			4	2		8			2			4						
Uhřínov				1			11			1			3	1								
Středolesí				1			9	4	3				3	1	1							
Radíkov				1			17	3		1			4									
Milenov				1			21	9		1			2									
Klokočov				1			7	7					2	5								
Hrabůvka				1			10	2		2	1	2						1				
Lhotka				1			6						2			1						
Velká							24	1	1	4			6			1						
Hluzov				1			10						4		2							
Černotín				1			27		1	7			3									
Ústí							11	1		2			3			1						
Opatovice							21	1		2			3									
Zbrašov										13			3		5							
Suma	407	25	208	54	1		874	86	10	216	23	2	166	16	24	26	1	3	44	7	10	
Skutečný souč.													157									

TABULKA D – Knižecí dietrichsteinská panství Helfenštejn, Hranice a Drahotuše ve stavu, v němž se nacházela 24. dubna, tj. na sv. Jiří, roku 1662

O – osedlí, L – lhotníci, P - poustky, d. – domy, dv. – dvory, V. – Valšovice, Lý. – Lýsky

	měšťanské d.			svobodné dv.			gruntovní d.			zahradníci			chalupníci			mlýny			židovské d.		
	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P	O	L	P
Město Lipník	150	25	74																30	6	8
Ves Týn										24											
Paršovice – V.				2			17			2			5		2						
Rakov				2			19			3			2								
Býškovice				5			23						4								
Horní Újezd				5			29			4			7								
Příkazy				1			16			1											
Vítonice							51			6			7			1					
Horní Nětčice				4			18	1		3											
Dolní Nětčice				1			20			4			2			1					
Soběchleby–Símře				5			19			10			1								
Radotín							14	2		1											
Lhota										17			1								
Hlinsko										13			2								
Osek							49			15	1		2								
Malé Prosenice							14			1			3	2		1					
Vel. Prosenice – Lý.				1			22			8						1					
Tupec										11			3								
Dolní Újezd				1			24			6			2		2	1					
Trnávka							8			2			2								
Bohuslávky							11			4			5								
Loučka				1			20			17			1		2	1					
Slavkov				1			21						11		2	1					
Nová Ves							6	1		7			1			1					
Prusy							9									1					
Město Hranice	181	7	125														1	14		3	
Olšovec					1		25			2			4								
Partutovice				1			29			1			2								
Jindřichov				1			36			7			6			1	1				
Střítež				1			27	1		13			8			2	1				
Nejdek				1			13			1			6			2					
Bělotín							53		1	3			7			1					
Lučice				1			9						1								
Blahutovice				1			13						11			2					
Dub a Polouvsí				2			19			3			6								
Heřmanice				1			13			2			2								
Kozí Loučky				1			12						2								
Polom				1			27			3			6			1					
Město Drahotuše	90												5			1					
Ves Slavič				1			20			1			1								
Jezernice				2			41	4		1			8	1		3					
Podhoří				2			6			8			2			4					
Uhřínov				1			11			1			3	1							
Středolesí				1			12	4					4	1							
Radíkov				1			20			1			4								
Milenov				1			30			1			2								
Klokočí				1			14						5	1	1						
Hrabůvka				1			12			2	1	2						1			
Lhotka				1			6						2			1					
Velká							25		1	4			6			1					
Hluzov				1			10						4		2						
Černotín				1			27		1	7			3								
Ústí							11	1		2			3			1					
Opatovice							22			2			3								
Zbrašov										13			3		5						
Celkem	421	32	199	54	1		953	14	3	237	2	2	180	6	16	29	2	2	44	9	8

zení bylo zřejmě nejmasivnější a jednotlivá tamní hospodářství nebyla zemědělsky soběstačná, nýbrž byla závislá na námezdní práci, které bylo po válce nedostatek.^{18/}

Je třeba si také všimnout, že přes množství pustých domů zároveň ve městech vznikají nové – Lipník mezi lety 1661 a 1662 zvýšil počet domů o 4, u Hranic, kde je situaci možné sledovat v delší časové řadě: 1649–1651 – 309 domů, 1661 – 324 domů a 1662 – 331 domů, nelze vyloučit, že na prvním nárůstu se podílelo započítání židovských domů, které možná v prvních tabulkách chybějí, ale nárůst o 7 domů mezi lety 1661 a 1662 je zajímavý, když zároveň zůstávalo 125 domů pustých. Jiná byla situace v Drahotuších: původních 91 domů kleslo k roku 1661 na 90, ale o rok později se zvýšilo na 96, přitom 5 z nich je počítáno mezi chalupy, což je kategorie, která se u ostatních měst vůbec neobjevuje, dá se předpokládat, že takovýto nárůst je odrazem plánovité nové výstavby.

Srovnání celkových počtů usedlostí v jednotlivých sídlech ve všech čtyř tabulkách ukazuje drobné změny v počtu usedlostí také ve vesnicích: mezi situací těsně po válce a v roce 1661 přibýlo po jedné usedlosti ve Stříteži, v Nejdku, Blahutovicích, Jezernici, Podhoří a Opatovicích, k roku 1662 pak vznikla ještě další nemovitost v Blahutovicích. Naopak v Dubu a Polouvsí (počítáno dohromady), ve Velké, v Černotíně a v Ústí došlo k redukci o jednu usedlost, v Bělotině dokonce o tři. Kolísavou se zdá být situace v Černotíně – v roce 1651 tu bylo 38 usedlostí, před tím i po tom však 39, je samozřejmě možné, že v tomto či jiném případě mohlo dojít při počítání či při zápisu k omylu, ale celkově je zřejmé, že souběžně s probíhajícím procesem znovuosazování přibývají i nové usedlosti – na hranicko-drahotušském panství šlo mezi koncem války a počátkem 60. let 17. století o 27 domů (nelze vyloučit, že 17 z nich – židovských – v prvním součtu chybí jen z formálních důvodů).

Mezi let 1661 a 1662 narostl počet mlýnů – přibýly mlýny ve Velkých a Malých Prosenicích a v Blahutovicích.

18/ INDRA, Bohumír: *Hranice ve 2. polovině...*, s. 7–9. Tento Indrův text vydaný z pozůstalosti předpokládal zčásti doplnění právě tabulkami, které publikujeme nyní.

O autorech

PhDr. Zdeněk Fišer

historik Moravského zemského muzea v Brně
zfiser@mzm.cz

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Mgr. Bohumil Kundl

farář Římsko-katolické farnosti Panny Marie Kroměříž
fakromeriz-pm@ado.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz

PhDr. Leoš Mlčák

historik umění
mlcakleos@seznam.cz

Libor Mórocz

ZO ČSS 6 – 23 Aragonit
morocz.libor@seznam

Mgr. Jiří J. K. Nebeský

editor Hranické historické knihovny, www.historie.hranet.cz
jiri.nebesky@gmail.com

Hynek Řihák

technický pracovník
hrihak@seznam.cz

Mgr. et PhDr. Ingrid Silná, PhD.

emeritní pedagožka katedry muzikologie
Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci
ingridsilna@seznam.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Doc. PhDr. František Všetická, CSc.

literární historik a teoretik, prozaik, básník, překladatel
fvseticka@seznam.cz